

Entrevista a Miquel Nicolàs

Emili BOIX-FUSTER

Societat Catalana de Sociolingüística

Quina és la teua formació? En quin context et vas interessar pel català?
Vaig cursar la llicenciatura de filologia en els anys de la Transició, que foren particularment durs a la ciutat de València i el seu entorn. Els nostàlgics de la dictadura es resistien a compartir el poder polític, cultural i econòmic amb els sectors socials emergents, dins els quals excel·lia el valencianisme d'inspiració fusteriana. La mal anomenada *batalla de València* fou un conflicte de classes que marcà els joves universitaris d'aleshores. En aquest context, la meua generació tenia una acusada preocupació pel futur de la llengua. Diguem-ne que hi havia una certa superposició entre conviccions, militància i activitat professional. Si et dedicaves a la docència, com fou el cas meu, havies de lluitar per la dignificació de la llengua més enllà del temps docent estricte. Era una mica un apostolat. Amb el temps, la docència, la transmissió de continguts, i d'alguna manera la recerca, s'han dissociat en part de les posicions ideològiques; la qual cosa té avantatges i inconvenients.

En quin sentit? Pots explicar-ho una mica?

El model docent en què ens vam formar era el del savi compromès amb el seu temps, com ho era en Manuel Sanchis Guarner, del mestratge del qual em vaig beneficiar. Ara bé, la normalització de la llengua, tot i que el terme no em fa el pes, hauria d'implicar entre moltes altres coses que el professorat que s'hi dedica perdés aquest component redemptor, quasi «messiànic», per a centrar-se en la dimensió més tècnica. Mirem-ho així. Ser professor d'espanyol no et converteix de manera automàtica en espanyolista. Com ensenyar anglès no et converteix en adalid de la supremacia anglosaxona. Es pot ensenyar català i no ser catalanista? És cert que parlar català comporta un gest polític, perquè assumeixes, ni que sigui involuntàriament, tot un ròssec històric. I mentre això duri hi haurà una càrrega ideològica intrínseca. Però ens hauríem d'emmirallar en el que passa amb les llengües grans alludides. Val a dir que, per allò de les oscil·lacions pendulars, hi ha el risc d'anar a parar en l'altre extrem: el professor absolutament desideologitzat, que concep la docència com una activitat instrumental, rutinària i asèptica. Fa quaranta anys hi havia un excés d'apostolat; avui potser predomina el docent diguem-ne «oficinista», amb tots els respectes, que no s'implica gaire en el seu treball.

I com és que has treballat en història social de la llengua i en sociolingüística?

En part per voluntat i en part empès per les circumstàncies. Vaig començar a exercir de professor de secundària el 1983, l'any en què es promulgaren les dues primeres lleis de política lingüística, la primera de Catalunya i la Llei d'ús i ensenyament del valencià (LUEV), aquesta encara vigent. Després va sorgir la possibilitat de vincular-me a la Universitat de València (UV), primer a l'antiga Escola de Magisteri i, més tard, a la Facultat de Filologia. Vaig començar a col·laborar amb el meu mestre Antoni Ferrando en les assignatures de diacronia, que a la UV, com arreu, s'han anat adaptant als plans d'estudis successius. Al marge de les contingències conjunturals, sempre he tingut molt present la profunda interrelació que vincula la sociologia de la llengua i la història lingüística: el domini de la paraula. No em canso de repetir als meus alumnes que, si volen conèixer bé la llengua actual i els preocupa el seu futur, trobaran respostes en l'estudi del seu passat. I que el fil que relliga passat, present i futur és el discurs, la construcció textual adequada, formal i eloqüent. Dit ras i curt, miro de persuadir-los que han de saber expressar-se amb solvència, rigor i propietat, oralment i per escrit. Postulo, doncs, un principi bastant obvi i treballa en aquests tres vèrtexs del triangle: com reeixir en sociolingüística, en història de la llengua i en la creació d'escriptura acadèmica formal.

Parlant d'estudis i estudiants, com creus que han canviat les titulacions universitàries? Amb quins coneixements previs us arriben els estudiants de filologia catalana a la UV?

Al llarg dels darrers quaranta anys la universitat ha evolucionat al compàs de les transformacions polítiques, socioeconòmiques i culturals, sota el paradigma de la innovació tecnològica. Hem assistit a la fi de la comunicació analògica exclusiva i a l'emergència de la digitalització de les informacions, en estadis successius, fins a arribar a l'era del ciberespai, les xarxes socials i el *big data*. Com en qualsevol moment històric, hi ha continuïtats i canvis; principis, processos o estructures heretades, que s'han d'adaptar (què fem amb la tradició humanística?), i fenòmens nous, que no sabem com gestionar. En el context de la filologia catalana hem d'afrontar reptes pregonos: com seguir inculcant als nous estudiants, educats en l'hegemonia de l'audiovisual i de l'acceleració permanent, els valors dels orígens clàssics, del cànon literari, d'una norma per al català i un registre estàndard composicional... Són nocions que, per simplificar, estan més pròximes als ritmes i paràmetres *slow*. Per contra, els estudiants que accedeixen als nostres estudis comparteixen els atributs del jovent actual, que semblen obeir al lema d'aquella nissaga fílmica: *fast & furious*. D'altra banda, els anglicismes que faig servir ja apunten cap a un substrat ben preocupant. Mentre nosaltres discutim sobre com salvar els mobles d'una tradició que trontolla, els canvis se succeeixen a una velocitat vertiginosa que els més vells no podem seguir. Afegiré que assisteixo a aquest espectacle canviant sense una excessiva por i sense recança. Em van educar en la recta via aristotèlica, en la idea que la virtut és equidistant dels extrems. I per això procuro defugir tant la visió apocalíptica dels tecnòfobs com l'optimisme *panglossià* dels qui es deixen enlluernar per l'oripell cibernètic.

Com valoren la recerca sociolingüística que es fa actualment en l'àmbit valencià?

És ben sabut que els principals referents teòrics de la sociolingüística catalana es deuen a sengles sociòlegs valencians: Lluís Vicent Aracil i Rafael Lluís Ninyoles. A primeries dels seixanta i durant dues dècades tots dos feren de pont entre la gran tradició sociològica nord-americana (Weinreich, Ferguson, Fishman, Labov...) i l'europea i assentaren les bases conceptuals del que s'ha denominat la *sociolingüística del conflicte*, que es fonamenta tot just en la noció de *conflicte lingüístic*, amb els termes que se'n deriven: *substitució*, *normalització*, *interposició*, *autoodi*... No podem entrar en la discussió sobre si hi ha realment una escola valenciana, encapçalada per aquests dos noms, ni en la relació entre ells o en les trajectòries tan dispars que segueixen. Aracil, derives ideològiques a banda, s'ha considerat sempre un *outsider*, exclòs voluntàriament del circuit de la sociolingüística institucional. Aquesta té en Ninyoles el mentor principal i l'autoritat més conspícua en el terreny de la prospecció demolingüística. La sociolingüística institucional es desenvolupa des del darrer quart del segle passat a l'empara del nou Estat autonòmic, en els tres principals territoris de la llengua. En línies generals i sense entrar en el detall de noms, institucions o resultats concrets, crec que es manté encara avui aquest esquema dual, si més no en l'àmbit valencià. Hi ha, doncs, una sociolingüística més crítica, que es fa més o menys al marge de les institucions i que continua administrant el llegat aracilià. I, després del canvi polític esdevingut el 2015, és a dir, en les dues legislatures del Pacte del Botànic, s'ha reprès la política de prospeccions i impuls a les petites recerques subvencionades, que miren d'aprofundir en el coneixement de la realitat sociolingüística valenciana.

Ara bé, aquesta dicotomia només indica el presumpte grau d'independència científica amb què s'enfronta la recerca sociolingüística. L'autèntica discussió està encara pendent d'encetar-se. I té a veure bàsicament amb tres tipus de plantejaments: els pressupòsits conceptuals (què queda avui de la sociologia del conflicte, tal com la plantejaren Aracil i Ninyoles), els mètodes d'anàlisi (es pot opinar, activitat assequible i barata, sense disposar de dades de mesura, operació costosa i, doncs, d'abast restringit?) i la definició d'objectius de política lingüística (investigar què i a la cerca de quines fites de planificació lingüística).

La transmissió intergeneracional és la premissa essencial per a la supervivència de la llengua. Per això és un dels fenòmens que potser més s'ha estudiat arreu del domini lingüístic, inclòs el País Valencià. Es podria dir que s'ha aturat o capgirat la castellanització en famílies valencianes?

Sempre resulta difícil donar resposta als interrogants sociolingüístics sense l'aval dels fets documentats i quantificats. Sembla que la sagnia idiomàtica s'ha tancat parcialment després de vora quaranta anys de règim autonòmic, a partir de la LUEV, per bé que la llei hagi estat molt de temps en hibernació i que els governs de la dreta hagin forçat la contraplanificació lingüística, com va fer notar Miquel Àngel Pradilla. Crec que ningú pot refutar aquesta hipòtesi. La castellanització hauria estat molt més profunda si no s'hagués comptat amb aquest dic de contenció. Ara bé, estem parlant d'una intervenció palliativa, que ha servit per minorar o endarrerir l'impacte massiu

dels processos de castellanització integral, que s'han de connectar amb el saldo demogràfic, els moviments migratoris i els canvis demolingüístics.

Però fins a quin punt el valencià pot guanyar nous parlants entre la població castellànitzada o entre noves immigracions?

Una de les diferències més notòries entre Catalunya i el País Valencià pel que fa a la dinàmica sociolingüística contemporània és la manca de polítiques públiques i iniciatives socials àmplies per a la integració lingüística dels immigrants. Només cal veure els organigrames de govern i el catàleg de publicacions institucionals. Al País Valencià cal buscar amb lupa de molta resolució per trobar algun organisme autònom que hagi desenvolupat accions de suport als migrants i els hagi dotat de plans o recursos perquè adoptessin l'altra llengua oficial. I es pot entendre que hagi estat així perquè tampoc no s'ha fet res quant a la població valenciana autòctona de llengua castellana, ja formés part històrica del regne foral —com el Baix Segura— o d'incorporació tardana —com Requena-Utiel o Villena. Fins i tot s'ha girat l'esquena als parlars *xurros*, de base aragonesa en origen, com els de la Serrania, l'Alt Palància, la Vall d'Aiora o la Canal de Navarrés. La frontera lingüística, la històrica —amb la qual hem conviscut durant segles— i la demogràfica —actual i poc perceptible— s'han interioritzat i naturalitzat. De fet, la LUEV sanciona el mapa lingüístic en reconèixer l'existència de dos tipus de territoris. Fet i fet, hem avançat molt poc en el camí d'integrar tot el país com un sol espai de comunicació, connectat amb la resta de l'àrea lingüística.

Així doncs, quines possibilitats de revernacularització hi ha al País Valencià?

Si parlem en termes de procés sistemàtic, les possibilitats tendeixen a ser molt escasses. Ara bé, algunes investigacions documenten casos de matrimonis mixtos o castellanoparlants en què s'ha revertit la tendència a favor del català, llengua en què aquestes parelles han educat la prole. Es tracta generalment de parelles de classe mitjana, amb alt capital educatiu i activitats socioprofessionals qualificades (professions liberals, metges, docents, funcionaris d'escalafó mitjà...). Però fins i tot en aquests casos, allò significatiu fora estudiar la sèrie històrica i comprovar si la llengua recuperada es manté en la generació següent o si la revernacularització s'estroneja i retorna a l'estadi inicial de pèrdua idiomàtica.

Si s'examina la situació sociolingüística valenciana, en quins sectors s'observa una situació més propícia i quins són els més desfavorits?

Caldria dir d'entrada que aquesta radiografia parcial és metodològicament comprensible però no és consistent del tot. Per seguir amb la metàfora, per mitjà de la radiografia el radiòleg pot detectar una determinada dolència en un cos malalt. Però la diagnosi, i, si convé, l'actuació, quirúrgica o no, escauen a uns altres especialistes. En tot cas, el més important és que l'afectació es produeix sobre el conjunt del cos: no té sentit separar el que forma una globalitat. Traduït en termes sociolingüístics, això vol dir que en aquest país no pots viure en català d'una manera natural. Pots fer-lo servir en el teu cercle de relació, per cursar part d'una carrera, anar a determinats espectacles o

consumir alguns productes culturals. Però no te'n sortiràs si mires de relacionar-t'hi en una llista inacabable d'entorns: relacions socials en conjunt, atenció mèdica en qualsevol nivell i especialitat, gran comerç, assegurances, serveis diversos, empreses, transport privat, automòbil, justícia, notaries, bancs, policia, cinema, teatre, esport i activitats recreatives... I no vull entrar en el procellós terreny de les xarxes socials...

Fet l'aclariment, podríem dir que la parcel·la on més s'ha pogut progressar en l'ús normal del valencià és l'àmbit educatiu, des de l'infantil a la universitat, on s'ha configurat una gran bombolla, encoratjada per l'esforç benemèrit del moviment Escola Valenciana. Però és una bombolla fràgil, que es pot esvaïr en qualsevol moment. D'una banda, cal distingir entre l'ús escolar i les relacions interpersonals. Com a Catalunya, els nens reben la instrucció en català però parlen entre ells en espanyol. Hi ha la sensació que també a casa nostra s'ha guanyat l'aula però s'ha perdut el pati. A més, arribats a un cert topall, és molt difícil avançar o fins i tot consolidar el que s'ha aconseguit. Ara mateix hi ha un debat al voltant dels efectes de la nova llei de plurilingüisme que es promulgà el 2018. I estem patint els efectes de la jurisprudència relativa al mínim de 25 % de docència en espanyol. Entre els sectors més deficitaris quant a l'ús social del català hi ha tots els enumerats adés i d'altres que s'hi podrien afegir.

Has al·ludit a les pautes del consum cultural al País Valencià. Hi ha una cultura de masses en català?

De nou ens trobem amb el problema de les dades. La pregunta s'hauria de traslladar als sociòlegs especialistes en economia de la cultura. Però apel·lant a l'experiència diària, és fàcil col·legir que no hi ha una cultura de masses que cobreixi tots els nínxols de l'oferta i la demanda de productes. De fet, no crec que aquesta cultura, catalana i en català, existeixi enlloc de la nostra àrea. Tornem a la discriminació sectorial. Hi ha sectors vedats o d'accés molt restringit per al català. Penso en aspectes de la cultura de masses com el disseny de videojocs o la publicitat de marques de moda, *fast food* transnacional o begudes energètiques. Però també en àmbits molt importants que no són cultura de masses, però la propicien, com els nous terrenys de la intel·ligència artificial, la mineria de dades o la bibliografia científica. Aquí l'hegemonia de l'anglès és abassegador i aviat fagocitarà llengües més grans que el català, com ara l'espanyol.

Per contra, la música en català en qualsevol gènere, format o estil continua ben viva. També al País Valencià, on hi ha una plèiade de solistes i grups que fan de tot (neofolklore, *indie*, *rap* i *hip-hop*...). Ara bé, caldria esbrinar el pes de la música forana, o dels productes autòctons que beuen de referents estrangers, en el consum dels joves. Assistim a la dilució del català en les músiques de la modernitat (la síndrome Rosalía). No sé fins a quin punt aquest fenomen es pot interpretar com un estadi superior de les mentalitats i les pràctiques comunicatives que tu vas descriure i interpretar en el teu estudi de referència *Triar no és trair*. El mestissatge, la hibridació, l'alternança de llengües i codis culturals és una tendència imparabile, a la qual és inútil oposar-se. I sens dubte és un procés benèfic, que aporta saba nova. Ara bé, cal assumir que en aquest context serà difícil assolir que el català esdevingui la llengua hegemònica, la que controla decisions, metallenguatge i símbols. Potser haurem d'assu-

mir que no lluitem per manar sinó per sobreviure i gràcies, la qual cosa és compatible amb l'aspiració de normalitat absoluta com a horitzó irrenunciable. Sé que és una paradoxa i que socialment només funcionen les certeses absolutes, les consignes mobilitzadores i la simplificació dels diagnòstics.

En aquest complex panorama que esbosses hem de situar els mitjans de comunicació de titularitat pública i la seva rellevància per a la salut del català. Com valdria el paper que pot o podria representar À Punt?

Com se sap, l'anterior experiència d'un mitjà audiovisual valencià de titularitat pública resultà ben controvertida. Al llarg de quasi un quart de segle, la Radiotelevisió Valenciana va ajudar a la visibilització de la llengua, però va reforçar els tòpics i els estereotips associats al valencià, va aprofundir en la dialectalització i desconnexió amb la resta de l'àrea lingüística i esdevingué un instrument de propaganda ideològica socialment desprestigiada. Remuntar aquests estigmes és una tasca feixuga per dues raons bàsiques. En primer lloc perquè es planteja després d'una aturada de quasi un lustre, en què les pautes d'oferta, producció i consum audiovisual han canviat molt i molt de pressa. El sistema de mesura d'audiències és encara el d'una televisió que es veia en família, en horari *prime time* i amb una oferta tancada. Avui la gent veu la televisió a demanda, en visionament intermitent, amb dispositius individuals, fent *zapping* amb unes altres formes d'*input* digital. Els canals de ràdio i televisió s'han transformat en multiplataformes que han de competir amb Internet per a la informació i amb les xarxes de distribució de continguts per a l'oci. En segon lloc, els sistemes de comunicació públics, constrets pels condicionants polítics, es veuen obligats a entrar en la lògica del mercat i assumir els postulats de l'empresa privada. Així, en À Punt no s'han erradicat determinats símptomes de l'etapa anterior, com ara una atenció excessiva a les celebracions festives, en particular les falles, o a les manifestacions localistes. Alguns observadors alerten del risc d'exacerbar aquests trets etnicistes, que són una concessió als gustos de l'audiència, un peatge inevitable a fi de recuperar quota de pantalla. Tot plegat, potser és encara prematur vaticinar quin paper exercirà À Punt pel que fa al relançament del valencià com a instrument de cohesió social en un món tan complex i canviant.

Ja que alludeixes a les generacions més joves, quins discursos podrien atraure-les envers la promoció del valencià?

Se m'escapa per complet com es podria concitar la complicitat dels joves en l'extensió de l'ús social. De vegades tinc la sensació que ja s'ha produït una mutació evolutiva i que els meus alumnes i jo pertanyem a branques esqueixades de l'espècie *homo*, amb llenguatges expressius, implícits pragmàtics i repertoris formals ben diferents. Els joves ja no s'informen per mitjà de la televisió o la ràdio. Ni tan sols dels diaris electrònics. Comparteixen titulars servits per les xarxes amb escàs control quant a la fiabilitat de les fonts. És el problema de la veritat informativa. La proliferació de mentides, rumors, calúmnies, etc., és conseqüència directa del canvi tecnològic, que ha abaratit els costos de la informació i esborrat la frontera entre informadors prescriptors,

d'una banda, i usuaris de la informació, de l'altra. De nou ens trobem que hi ha un entrellat ben complex, connectat a l'evolució del multilingüisme. On abans teníem una contraposició espanyol/català ara hi ha un tercer en discòrdia, l'anglès, que està colonitzant molt de pressa totes aquestes cel·les. De fet no parlem de mentides i prescriptors, sinó de *fakes*, *influencers*, *youtubers*... Hi ha un jove de la Vila Joiosa, Fran Tudela, que amb el nom de *Cabra fotuda* fa uns monòlegs bigarrats en valencià, divertits i molts rics en materials verbals de tota mena. Són un poti-poti on la infracció de la normativa dels pronoms febles es pot barrejar amb una abrandada apologia de Jaume I. I suma milers de seguidors en diverses xarxes, molts més dels que somnaria a tenir cap professor de llengua convencional. Doncs és aquesta mena de fenòmens i de productes el que avui domina el panorama internautic. Ara bé, són casos de gran abast, que no deixen d'oferir una visió atomitzada. Caldria superar les intuïcions i disposar de més informació contrastada sobre la qüestió.

Les referències a la mentida connecten amb el contenciós provocat pel secessionisme lingüístic valencià a què al·ludies a l'inici de l'entrevista. Encara perdura aquest conflicte? Hi ha manera de desactivar-lo?

En efecte, com he suggerit a l'inici, el secessionisme lingüístic valencià, el *blaverisme*, en llenguatge planer i pejoratiu, és la fonamentació ideològica de l'anticatalanisme valencià, un fenomen que ha condicionat tota la política valenciana dels darrers cinquanta anys. És un fenomen que té dues potes, una, la local, la valenciana; l'altra, l'anticatalanisme estructural de l'Estat. Sabem que en ambdós vessants s'han obtingut rèdits polítics substancials. I és una paradoxa que, tot i ser tan important, hagi rebut escassa atenció acadèmica. Hi ha més literatura periodística que bibliografia especialitzada. Segurament el millor llibre que s'ha escrit sobre l'anticatalanisme valencià és *Noves glòries a Espanya*, del sociòleg valencià Vicent Flor. L'anticatalanisme valencià està vinculat a un personatge semioblidat, tan grotesc com sinistre, Vicente González Lizondo, el líder carismàtic del partit Unió Valenciana (UV). A la seva mort, UV començà a desintegrar-se i acabà desapareixent fagocitat pel PP. És aquest partit, com explica molt bé Flor, el que prengué el relleu de Lizondo i UV. Ras i curt, l'anticatalanisme s'integrà perfectament en el programa ideològic i la pràctica política del PP. Per tant, no és previsible que desaparegui. Cal esperar que en les pròximes conteses electorals la dreta valenciana, atida pels sectors ultra, torni a brandar l'anticatalanisme, mirant d'activar els sentiments visceralment dels sectors més ressentits i incultes del país. En les dues últimes eleccions autonòmiques no els va sortir bé la jugada, però si es crea un nou consens, una majoria de dreta en l'escenari espanyol, el tauler de joc valencià se'n ressentirà i l'anticatalanisme agafarà embranzida de nou.

Creus que a Catalunya s'entenen bé els problemes valencians i en particular els derivats del secessionisme?

És evident que no. És clar que la cosa va per barris i caldria diferenciar entre les diferents famílies del catalanisme, les altres ideologies polítiques i la majoria social, que encara viu més d'esquena a la realitat valenciana. La doctrina pancatalanista, abans i

després de Fuster, només la feien seva uns pocs milers de convençuts, militants en la fe dels Països Catalans. La majoria social i política no subscriu ni de bon tros la tesi que la nació és la llengua. Hi ha marcs mentals més persistents que els esquemes polítics. El catalanisme conservador o bé ha tingut una idea providencialista i ens ha vist com una antiga colònia a pacificar, o bé ha arribat a la conclusió que la idea romàntica dels Països Catalans feia nosa en una eventual emancipació del Principat. De vegades les dues actituds han coexistit en la tàctica i l'estratègia. Jordi Pujol practicà la política del pal i la pastanaga (*carlota*, en diem els valencians). Maniobrava amb Zaplana perquè es creés una institució tan polèmica com l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, amb la falsa promesa de la *pax lingüística*, i alhora barrava el pas tant com podia al valencianisme de centre esquerra.

D'altra banda, hauríem de tenir en compte que com a actitud mental, com a prevecció lingüística davant els altres, el secessionisme valencià té una clara connexió amb determinats prejudicis vigents encara a Catalunya. Que parlis amb accent valencià a Barcelona i et prenguin per lleidatà, o et contestin directament en espanyol, no deixen de ser respostes nascudes, bé de la ignorància benintencionada, bé del refús etnocèntric. Ambdues les podríem tipificar com a blaverisme invers.

Per acabar, vist tot el que exposes, quines mesures prioritàries creus que s'haurien d'adoptar en la política lingüística actual?

La pregunta em deixa desarmat perquè ni puc ni vull posar-me en la pell dels polítics. No puc dir precisament que admiro la seva feina, que sovint està plena dels errors derivats del tacticisme i la necessitat d'afermar-s'hi. Però per la mateixa raó he de dir que cal prou coratge per assumir responsabilitats de govern en un tema tan espinós com la política lingüística. Pel que jo sé, pel que puc llegir i sentir, els responsables institucionals dediquen la major part del temps de gestió a fer de bombers apagant focs. Els queda més aviat poc temps per a la planificació i el disseny de polítiques lingüístiques. Aquestes, d'altra banda, no poden ser gaire ambiciosos, perquè els resultats assolibles en una legislatura de quatre anys són més limitats del que ens podria semblar. D'altra banda, tot s'ha de posar en context i veure d'on es parteix. En aquest sentit, moltes vegades circulen pressuposicions incorrectes. Avancem o retrocedim? Es diu que partíem d'un nivell cent i de debò no arribàvem ni a seixanta. Fa poc vaig llegir unes declaracions molt assenyades de Xavier Vila, que es referien a la situació sociolingüística, a les dècades precedents i a l'horitzó actual. Parlava de Catalunya, però segurament les observacions que feia serveixen en una alta proporció per a les Illes Balears i per al País Valencià. El subtext de les seves paraules, si més no el que jo en vaig col·legir era, desmentint el poeta, que «tot està per fer i que tot (no) és possible».